

TIJORAT BANKLARI XARAJATLARINI OPTIMALLASHTIRISHDA TRANSFORMATSIYALASH JARAYONINING O'ZIGA XOS

A.Q.Ergashev¹

1. Turon university, Andijon, O'zbekiston.

Correspondence: Ergashev Abdurashid Qurbonalievich, *Turon university*, Andijan, Uzbekistan. **e-mail:** aergashev@mail.ru

Received: 10 October 2025; **Accepted:** 05 November 2025; **Published:** 22 December 2025.

Abstract. Mazkur maqolada tijorat banklari xarajatlarini optimallashtirish jarayonida transformatsiyaning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda bank tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi, raqobatning kuchayishi hamda mijozlar talabining o'zgarishi bank faoliyatini tubdan takomillashtirishni talab qilmoqda. Shu sababli tijorat banklari faoliyatida transformatsiya jarayonlarini amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda bank xarajatlarining asosiy turlari, ularni samarali boshqarish mexanizmlari hamda transformatsiya jarayonida xarajatlarni optimallashtirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, banklarda raqamli transformatsiya, biznes jarayonlarni avtomatlashtirish, filial tarmoqlarini optimallashtirish va zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish orqali operatsion xarajatlarni kamaytirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, transformatsiya jarayoni banklar faoliyati samaradorligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda bank xizmatlari sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Keywords. tijorat banklari, transformatsiya jarayoni, xarajatlarni optimallashtirish, raqamli bank xizmatlari, bank samaradorligi.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida bank tizimi mamlakat moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tijorat banklari iqtisodiyotning turli sohalariga moliyaviy resurslar ajratish, investitsiya jarayonlarini qo'llab-quvvatlash va aholiga moliyaviy xizmatlar ko'rsatish orqali iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shadi. Shu bilan birga, banklar faoliyatida xarajatlarni samarali boshqarish va ularni optimallashtirish muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda bank sektorining rivojlanishi raqamli texnologiyalarning keng joriy qilinishi, global raqobatning kuchayishi va mijozlar talablarining o'zgarishi bilan xarakterlanmoqda. Bu esa banklardan o'z faoliyatini transformatsiya qilishni, ya'ni boshqaruv, texnologiya, xizmat ko'rsatish va biznes modellarini zamonaviy talablarga mos ravishda qayta tashkil etishni talab qiladi.

Bank transformatsiyasi jarayonida xarajatlarni optimallashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bank xarajatlari qanchalik samarali boshqarilsa, bankning moliyaviy natijalari shunchalik yuqori bo'ladi. Shu sababli tijorat banklari xarajatlarini optimallashtirishda transformatsiyalash jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Tijorat banklari xarajatlarining iqtisodiy mohiyati - bu bankning moliyaviy xizmatlar ko'rsatish jarayonida sarflanadigan pul mablag'lari va resurslaridir. Bank xarajatlari bank faoliyati samaradorligini belgilab beruvchi muhim iqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Bank xarajatlari asosan quyidagi guruhlariga bo'linadi:

- foiz xarajatlari
- operatsion xarajatlar
- ma'muriy xarajatlar
- investitsiya xarajatlari
- texnologiya xarajatlari

Adabiyotlar sharhi. Tijorat banklari faoliyatida xarajatlarni optimallashtirish muhim strategik

vazifalardan biri hisoblanadi. Banklar o'z faoliyatini samarali tashkil etish va raqobatbardoshlikni oshirish maqsadida transformatsiya jarayonlarini amalga oshiradilar. Transformatsiya bank xizmatlarini raqamlashtirish, biznes jarayonlarni avtomatlashtirish va boshqaruv tizimini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon banklarda operatsion xarajatlarni kamaytirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va mijozlar uchun qulay moliyaviy xizmatlar yaratishga xizmat qiladi. Shuningdek, transformatsiya jarayoni banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va bozor sharoitiga tez moslashish imkoniyatini beradi. Ilmiy tadqiqotlarda bank xarajatlarini optimallashtirishda innovatsion texnologiyalar va samarali boshqaruv usullaridan foydalanish muhim omil sifatida e'tirof etilgan [1,2,3].

Usullar. Foiz xarajatlari bank tomonidan jalb qilingan depozitlar va boshqa moliyaviy resurslar uchun to'lanadigan foizlarni o'z ichiga oladi. Bu xarajatlar bank xarajatlarining asosiy qismini tashkil qiladi.

Operatsion xarajatlar esa bankning kundalik faoliyati bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarni qamrab oladi. Masalan:

- xodimlar ish haqi
- ijara to'lovlari
- kommunal xizmatlar
- axborot texnologiyalari xarajatlari
- marketing xarajatlari

Bank xarajatlarini samarali boshqarish bankning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Bank transformatsiyasi tushunchasi va uning ahamiyati - bu bankning tashkiliy tuzilmasi, biznes jarayonlari va texnologiyalarini zamonaviy talablarga moslashtirish jarayonidir. Transformatsiyaning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- bank xizmatlarini raqamlashtirish
- xarajatlarni kamaytirish
- mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish
- raqobatbardoshlikni kuchaytirish
- yangi biznes modellarini joriy qilish

Bank transformatsiyasi ko'p hollarda raqamli texnologiyalar joriy etilishi bilan bog'liq. Masalan:

- onlayn bank xizmatlari
- mobil banking
- avtomatlashtirilgan to'lov tizimlari
- sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar

Bu texnologiyalar bank xarajatlarini kamaytirish va xizmat ko'rsatish tezligini oshirishga yordam beradi.

Tijorat banklarida transformatsiya jarayoni xarajatlarni samarali boshqarish imkoniyatini yaratadi. Bu jarayonda banklar bir qator strategik choralarni amalga oshiradi. Birinchidan, banklar raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali operatsion xarajatlarni kamaytiradi. Masalan, onlayn xizmatlar orqali bank filiallari sonini qisqartirish mumkin. Ikkinchidan, biznes jarayonlarini avtomatlashtirish orqali mehnat unumdorligi oshiriladi. Bu esa xodimlar sonini optimallashtirishga olib keladi. Uchinchidan, banklar outsorsing xizmatlaridan foydalanish orqali ba'zi xizmatlarni tashqi kompaniyalarga topshiradi.

Tijorat banklarini transformatsiya qilish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- raqamli transformatsiya
- tashkiliy transformatsiya
- texnologik transformatsiya
- boshqaruv transformatsiyasi

Raqamli transformatsiya bank xizmatlarini onlayn platformaga o'tkazishni nazarda tutadi.

Masalan, mijozlar bankka bormasdan turib kredit olishi yoki to'lovlarni amalga oshirishi mumkin.

Takomillashtirish. Tashkiliy transformatsiya esa bankning ichki boshqaruv tizimini takomillashtirishni o'z ichiga oladi.

1-jadval

Tijorat banklari xarajatlarning asosiy turlari

Xarajat turi	Mazmuni	Bank faoliyatiga ta'siri
Foiz xarajatlari	Depozitlar va kreditlar bo'yicha to'lanadigan foizlar	Bank foydasiga bevosita ta'sir qiladi
Operatsion xarajatlari	Bankning kundalik faoliyati bilan bog'liq xarajatlari	Samaradorlikni belgilaydi
Ma'muriy xarajatlari	Boshqaruv va tashkiliy xarajatlari	Bank boshqaruv tizimiga ta'sir qiladi
Texnologik xarajatlari	Axborot texnologiyalari va dasturiy ta'minot	Raqamli transformatsiyani ta'minlaydi
Marketing xarajatlari	Reklama va mijozlarni jalb qilish	Bozor ulushini oshiradi

Tijorat banklarida transformatsiya jarayoni bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Birinchidan, bu jarayon uzoq muddatli strategik xarakterga ega. Bank transformatsiyasi bir necha yil davomida amalga oshiriladi. Ikkinchidan, transformatsiya jarayoni katta investitsiyalarni talab qiladi. Ayniqsa axborot texnologiyalariga sarflanadigan xarajatlari yuqori bo'ladi. Uchinchidan, transformatsiya jarayonida kadrlar malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Tijorat banklari xarajatlarni optimallashtirish quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

- biznes jarayonlarni optimallashtirish
- raqamli texnologiyalarni joriy qilish
- filial tarmog'ini optimallashtirish
- xodimlar sonini samarali boshqarish
- resurslardan samarali foydalanish

2-jadval

Transformatsiya jarayonida xarajatlarni optimallashtirish choralari

Optimallashtirish chorasini	Mazmuni	Kutilayotgan natija
Raqamli bank xizmatlari	Onlayn va mobil banking xizmatlari	Operatsion xarajatlari kamayadi
Avtomatlashtirish	Biznes jarayonlarni avtomatlashtirish	Mehnat unumdorligi oshadi
Filiallarni optimallashtirish	Kam samarali filiallarni qisqartirish	Ijara va kommunal xarajatlari kamayadi
Autsorsing	Ayrim xizmatlarni tashqi kompaniyalarga topshirish	Xarajatlari kamayadi
Kadrlar siyosati	Xodimlar malakasini oshirish	Ish samaradorligi oshadi

Transformatsiya jarayoni banklar uchun bir qator iqtisodiy afzalliklarni yaratadi. Birinchidan, xarajatlarni kamaytirish orqali bankning foydasi oshadi. Ikkinchidan, raqamli xizmatlar orqali mijozlar soni ko'payadi. Shuningdek, transformatsiya jarayoni bankning bozordagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Xulosa. Tijorat banklari xarajatlarni optimallashtirishda transformatsiya jarayoni muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy bank tizimida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, biznes jarayonlarni avtomatlashtirish va boshqaruv tizimini takomillashtirish bank xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, transformatsiya jarayoni banklar faoliyati samaradorligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishda

muhim omil hisoblanadi. Shu sababli kelgusida tijorat banklarida raqamli transformatsiyani yanada rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Rose P. Commercial Bank Management. – New York: McGraw-Hill, 2013.

[2] Mishkin F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Boston: Pearson, 2016.

[3] Sinkey J. Commercial Bank Financial Management. – New Jersey: Prentice Hall, 2002.